

Sjiraffen Kultur- og Kompetansesenter: en kunstnerisk medvirkningsarena

Ragnhild Arntsen, teaterinstruktør og pedagog, daglig leder og grunnlegger av Sjiraffen Kultur- og Kompetansesenter i Trondheim. Lektor i teater fra NTNU.

Fotoer: Henrik Fjørtoft / Sjiraffen Kultur- og kompetansesente

Det er mye man kan velge å legge vekt på når man forteller om Sjiraffen Kultur og kompetansesenter. Huset rommer mangt og mange – og aktivitetene er like mangfoldige som aktørene selv. Sjiraffen er i hovedsak delt inn i fire greiner, som alle jobber ut ifra samme stamme. Vi har et kulturtilbud, der alt startet, med ulike kunst- og kulturgrupper som øver sammen på ettermiddagstid. Teater, dans, musikk og kunstprosjekter fyller huset hver dag med liv og røre.

Ragnhild Amtsen

I løpet av hverdagene har vi et arbeidsfellesskap tre dager i uka, som tilbyr tilrettelagte arbeidsplasser for kulturinteresserte voksne med ulike tilretteleggingsbehov. Her er fokuset todelt, med kultur i den ene handa, og hverdagsmestring i den andre. Bakgrunnen for arbeidsfellesskapet er enkelt: 20% av Norges befolkning har en funksjonshemming, i underkant av 3 % har en utviklingshemming. Dette er vår største minoritet, og utgjør en stor del av fellesskapet. Norge er altså et samfunn fullt av mangfold. Men, hva da med uttrykket *«kunsten skal speile samfunnet»*; hvor er denne minoriteten da? Hvem står på de store scenene? Hvem reiser rundt for å underholde små og store i skoler, barnehager eller på eldrecenter? Det er sjeldent denne målgruppen er inkludert. Det fremstår for oss viktig å skape dette fellesskapet, der mennesker med funksjonshemming med en kulturinteresse skal få dyrke denne, og bidra inn i den profesjonelle scenekunsten. I dag produserer Sjiraffen Produksjoner (den utøvende delen av arbeidsfellesskapet), to produksjoner i året, som de turnerer med primært i Trøndelag. I 2023 har vi en musikalsk forestilling myntet mot eldre, og en fysisk teaterforestilling for barn i barnehagealder. Disse kunstnernes stemmer skal også løftes, bli hørt og få en plass i scenekunsten.

De to andre ukedagene tilbyr vi Sjiraffen Akademiet – et utdanningstilbud for unge voksne som er ferdig med videregående skole. Her får man undervisning i språk, historie, religion og samfunn, litteratur, helsefag, kultur og annet. Ønsket om utdanning etter endt videregående skole

er stort, og for vår målgruppe, som ofte har det nedskrevet at man har en senere utvikling enn normalen, så skal det bare mangle at man ikke får lært mer etter videregående. Trondheim er dessuten en universitetsby, der normen er å studere etter videregående skole, og da fremstår det veldig urettferdig for mange at søsken og venner får studere – men hva med meg? Da tilbudet om akademiet kom, talte søkerlistene for seg – målgruppen var absolutt klar for å starte studiene, og for å lære mer.

I løpet av året går det flere parallelle prosjekter. Medbestemmelse og mestring i fellesskap står i fokus, og utgjør selve essensen av vårt virke. Kultur- og kompetansesenteret er bygd på aktørens egne initiativ, der deres stemmer, tanker og ideer blir ivaretatt. Et av disse prosjektene er vårt treårige klimaprojekt – et initiativ som kom fra aktørstyret i Sjiraffen. Dette er vårt tillitsvalgt organ, der aktører fra de ulike gruppene for voksne møtes og diskuterer muligheter og utfordringer – og etablerer nye tilbud på tvers av gruppene. Dette kan være alt fra discofest for barna, natursti på rullestolvennlige områder, bestemmelse av innhold under sommeraktiviteter og matlagingskurs for de voksne. I 2021 kom det et innspill fra en av aktørstyrets medlemmer om å sette i gang et prosjekt med klima og miljø:

– Ragnhild, vi som har en utviklingshemming er også opptatt av miljøet, vi vil også lære om klimaforandringer og vite hva vi kan gjøre for å gjøre en forskjell. Men ingen gir oss en sjanse, alt står så vanskelig beskrevet, og ingen tror vi er opptatt av dette. Men vi er det!

– Ja ha, så bra da – ja, hva tenker du vi skal gjøre?

– Vi kan diskutere det på styreseminaret, og finne ut hva de andre i aktørstyret tenker om det.

Forslagene var mange, og innspillene var gode. Vår umiddelbare tanke var – dette gjør vi! Så søkte vi midler fra Stiftelsen DAM, og satte i gang et treårig klimaprojekt som hvert år rundt FN-dagen ender i en festival der funn fra året blir presentert. Og hvorfor er nettopp dette prosjektet viktig? Fordi dette ikke er instruktørens prosjekt. Ikke ledelsen, og ikke styret. Men aktørene selv, med deres ideer, og på deres premisser. Alle mennesker burde kunne forvente at deres stemme skal bety noe, at man betyr noe for seg selv og for fellesskapet rundt seg. At man får muligheten til å være med å gjøre en forskjell. En delegasjon fra miljøgruppa på Sjiraffen reiste i fjor til Mausund Feltstasjon på Trøndelagskysten og kom hjem med ny kunnskap om plast i havet, miljøforurensning og hva som må til. Det ble laget en dokumentar under reisen, som i etterkant er blitt en del av et foredrag som går ut til skoler i Trondheim og omegn, samt interesseorganisasjoner, institusjoner og annet. Foredraget holdes av voksne med funksjonsnedsettelse, som alle har et sterkt eierforhold til prosjektet. Dette gir motivasjon og inspirasjon til unge funksjonshemmede lyttere, som ser at det nytter og bidra, gode ideer vil bli hørt og satt ut i livet. Og for mange er dette helt avgjørende. Det er et stort antall elever med utviklingshemming i skolen i dag som blir fritatt for karakterer og heller ikke blir stilt store forventninger til. Lave

forventninger skaper også lite utvikling. Dette fortsetter dessverre ofte videre i livet. Men, om ingen stiller forventninger til deg, hvordan skal man da føle seg inkludert i samfunnet?

Samtale med Sigrid Myklebost, skuespiller og klimaaktivist ved Sjiraffen

Hvordan var skolehverdagen for deg, Sigrid?

– På skolen ble jeg ofte ikke trodd på. De hjalp meg ikke med fag, og gav meg ikke rett måte å lære ting på. De lærte meg ofte ikke ting fordi de gikk ut i fra at jeg ikke kunne få det til. Matte er jo vanskelig for meg også i hverdagen, og jeg må venne meg til at matte er noe jeg ikke kommer til å mestre. Jeg ble som regel plassert bakerst i klasserommet med en pc, og jeg kunne se på kattevideoer når de andre gjorde matte. Jeg synes ikke dette var noe gøy, da fikk jeg ikke muligheten til å lære like mye som de andre i klassen, og det var urettferdig.

Og hvordan har du det på Sjiraffen?

– På Sjiraffen aksepteres jeg for den jeg er. Jeg får hjelp med det som er vanskelig å forstå, så det blir lettere å skjønne. Der får man hjelp ved behov så det blir enklere. Ideen til klimaprojektet var det jeg som kom med, og aktørstyret var med å utvikle projektet. Det er viktig for oss med utviklingshemming og lære om resirkulering, spise mer klimariktig, så vi også kan bidra til å gjøre verden til et litt bedre sted. Dette synes jeg er viktig. I år jobber vi med tema Regnskogen, og har samlinger hver måned. Vi er samlet i klimagrupper der vi fokuserer på forskjellige ting hver samling. Vi har til nå blant annet hatt en fotoshoot og skal lage

film som skal vises på klimafestivalen i oktober. Det er ganske artig, og man lærer om søppelsortering, og å spise klimabasert mat. Siden vi jobber med regnskogen har vi hørt om de ulike dyrene som bor der. Vi har brukt ansiktsmaling og laget teatraliske scener med regnskogens dyr. Det er gøy, og man lager prosjektet levende fremfor å bare sitte og høre om ting. Jeg møtte kongen i høst, han var veldig interessert i å høre om prosjektene på Sjiraffen og at vi har en egen klimafestival. Det var gøy å høre at han også var veldig interessert i det. Han var så åpen og glad.

Hva er det beste med Sjiraffen?

– Det som er så bra med Sjiraffen, er at instruktørene er åpne for nye ideer, og faktisk prøver å få det til. Det er ikke alle ideer som kan settes ut i livet om de ikke passer, men vi er åpne for nye ideer. Da føler jeg meg hørt. Også får jeg tilbakemelding på om det blir for mange ideer også – om det blir for mye. Noe av det jeg synes er bra med Sjiraffen, er at man får nye venner, og blir akseptert for den man er. Man blir ikke mobbet, fordi det er nulltoleranse for mobbing der. Ja, og at jeg får spille teater – det er det beste.

Å kunne bety noe utenfor seg selv

I Barnekonvensjonen står det; *Barnet har rett til hvile, fritid og lek, og til å delta i kunst og kulturliv.* Det står også at barn har rett til å ikke bli diskriminert på bakgrunn av eksempelvis funksjonshemminger, at alle barn har rett til å bli hørt, og at alle barn har rett til å delta i organisasjoner og på samlinger. I tillegg finnes det et eget punkt som sier at *Alle barn med psykiske og fysiske funksjonsnedsettelse har rett til*

Jumpen

tilrettelegging, slik at de kan delta, utvikle seg og ha opplæring på lik linje som alle barn. Her har vi en lang vei å gå i Norge i dag. Vi trenger både mer og bedre inkludering i ordinære fritidstilbud, og vi trenger flere, egne tilrettelagte tilbud. Barn med funksjonsnedsettelse bør på lik linje med andre barn få kunne delta i kultur og fritidstilbud, og de burde få muligheten til å bestemme mer over sin egen hverdag. Som en del av kunsttilbudet på Sjiraffen har vi jobbet i flere runder med disse rettighetene. Som en del av det anvendte dramafaget, har vi jobbet med ulike teatermetoder, blant annet av Augusto Boal, der fokus på likestilling, likeverd, menneskerettigheter, hverdagsmestring, urettferdighet og diskriminering har vært et overordnet tema. Betegnelsen *Anvendt teater* dekker i dag en mengde teatervirksomheter rundt om i verden, der den samfunnsmessige konteksten står i direkte relasjon til teatervirksomheten. Helen Nicholson bruker Judith Ackroyds definisjon når hun skriver at det anvendte teateret skal ha en mening utover teateret selv, det skal trekke hverdagslivet inn i sine metoder og bruke disse for å gi grunnlag for holdningsendrende handlinger (Nicholson, 2005, s. 4).

Skuespillerne ved Sjiraffen har jobbet ut ifra sitt levde liv, sine historier og sin identitet. Deltakerne har delt historier fra skole, fritid og familie, de har snakket om vanskelige hendelser og iscenesatt disse. Vi har så jobbet med å snu situasjonen og sett på hvordan vi sammen kan jobbe mot diskriminering, og for samhold og inkludering. Å stå imot press utenfra er ikke alltid like enkelt. Hvordan kan

man løse vanskelige situasjoner? Hvem kan man si fra til? Hvem har man å be om hjelp? Hva gjør man om man føler seg urettferdig behandlet? Jeg opplever at deltakerne går styrket ut etter slike dramaøker. I etterkant har vi hørt historier der de har brukt verktøy de i fellesskap har kommet frem til, og der noen har klart å snu vanskelige situasjoner. De har dessuten blitt tryggere på hverandre, og kommet nærmere hverandre gjennom åpenhet og å kunne iscenesette hverdagen. Historiene har virket viktige, og alle har enten bidratt med ord eller kroppslig i improvisasjon. I etterkant har flere av de voksne deltakerne selv vært med inn i undervisningssituasjoner og kurs, der de har ledet slike prosesser i samarbeid med pedagoger fra Sjiraffen. Dette fremmer mestring og livskvalitet, og gir enkeltindividet verdi. Det stilles klare forventninger i trygge rammer, som innfris. Dette skaper enorm mestringsøvelse, og deltakerne opplever at de har en betydning utenfor seg selv.

Den ekte kunsten

Det å lage teater med funksjonshemmede aktører kan være en ganske markant handling i vår samfunnskontekst (Arntsen, 2015), ikke minst når det gjelder fordommene mot denne målgruppen. For våre aktører er det en gjenganger å føle seg behandlet som annerledes i negativ forstand. Dette henger seg fast i disse forventningene, som i verste fall har negativ effekt. Det forventes at man ikke skal kunne smøre brødskiva si selv, det forventes at man ikke kan noe om Norges geografi, og det forventes at man ikke

har noen tanker og ideer om politikk og utdanning. På Sjriffen har vi et eget fag som heter Politikk og Samfunn. For hva er egentlig politikk? Jo, det er bofellesskapet og antall ansatte som er på jobb, det er om du får seksualundervisning sammen med klassen din på skolen – eller blir tatt ut på grupperom for å fargelegge. Det er matprisene som går opp, og du må bruke mer av matkortet denne fredagen enn du gjorde forrige uke. Politikk er bolig, utdanning, fritid og transport. Hvor mange drosjeturer får du på et år, og har du penger nok til å gå på kino? Alt rundt oss er politikk, så det er klart at mennesker med funksjonsnedsettelse også er opptatt av dette.

Det å lage teater med denne målgruppen handler også om forventninger. Jeg møter ofte lave forventninger fra et nytt publikum. Og overraskelsen er stor når de snur snuten hjemover, og har vært vitne til ekte kunst, og ikke bare støttet opp i noen som gjorde ablegøyer på en scene. Det å komme inn i en sal med utviklingshemmede aktører på scenen, med lave forventninger om kvalitet er et samfunnsproblem. Det er med å underbygge en forståelse av at disse menneskene ikke kan få en profesjon som kunstner, at de ikke kan prestere og at de ikke kan forvente annet enn middelmådig underholdning. Dette er det vår jobb som samfunn å gjøre noe med. Jeg SKAL stille forventninger, fordi mine deltakere faktisk forventer det av meg. Det er min jobb som pedagog å gi de utfordringer de mestrer, og tilrettelegge for at dette blir god kunst. Det er min jobb som kunstner og produsere forestillinger med god dramaturgi, og gode sceniske valg må tas,

slik at skuespillerne får vist hva de kan. Men helt ærlig, slik er da enhver kunstner- og regissørjobb. Da spiller det liten rolle om aktørene på scenen har en funksjonshemming eller ikke. Vi lager ikke noe som er bra på tross av, men det er bra teater nettopp på grunn av aktørene vi jobber med.

En del av Disability art bevegelsen

Sjiraffen er en del av Disability art bevegelsen, med en målsetning om å vise teaterproduksjoner av høy kvalitet. Vi samarbeider med profesjonelle aktører på og rundt scenen, og lager vår egen estetikk. Vi dyrker hver enkelt deltakers talent, og roller spesialskrives til den enkelte skuespilleren. Alle har sine styrker, enten det er i arbeid med tekst, bevegelse, det musikalske eller andre ting. Og det er rom for alle – både i hovedroller som Ronja Røverdatter og de viktige birollene, slik som den veldig skumle ulven som nesten vil stå bak sceneteppet. Å være en del av denne bevegelsen betyr for oss også å være aktivister, fremme kunnskap om feltet, å la alle være en aktiv del av et kultur- og kompetansesenter, og å la alle få utvikle sine interesser. Enten det handler om kunst og kultur, historiefag, språkkunnskap, fysisk aktivitet, mat og ernæring, redigering av film eller klimaprosjekter. Mulighetene er uendelige, så lenge vi fortsatt er åpne for å lytte til målgruppen selv, og lar dem være med å definere hvem vi er, og hva vi skal jobbe med i årene som kommer.

Litteratur

- Arntsen, Ragnhild (2015), *Kor e dæm rare? Om å lede en teaterprosess med utviklingshemmede og funksjonsfriske skuespillere som likemannsarbeid*, Masteroppgave i Drama og Teater, NTNU
- Nicholson, H. (2005). *Applied drama, the gift of theatre*. Palgrave Macmillan, UK

